

BISERICILE ORTODOXE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA (II)

Preot dr. Adrian Carebia

The Orthodox Churches in the XIX –th Century

Abstract : For Orthodoxy, the 19th century is a turning point as major changes have indeed occurred during this century. The ideas of the French Revolution, very famous during the period, have now managed to find a most practical ending. The peoples, craving freedom, equality and fraternity, decided to take destiny in their own hands and, thus, national states in the Balkan Peninsula were shaped.

These newly-formed states later fought for creating national Churches where the specific ethos of each nation was taken into account. Starting with 19th century, national Churches identified themselves with the national history and culture of different orthodox nations.

Keywords: orthodoxy, national churches, ethos, history, nations

2. Patriarhia Alexandriei

În primele trei veacuri creștine locul de întâietate între mitropoliții din Orient îl avea mitropolitul Alexandriei. Originile Bisericii din Egipt sunt legate de activitatea misionară a lui Ioan Marcu. În secolul II persecuțiile lui Septimiu Sever au făcut mulți martiri la Alexandria și Tebaida.¹ În secolul IV se înregistrează începuturile vieții monahale la Alexandria.

În secolele V–VI, în timpul ereziilor hristologice, cei mai mulți creștini din Egipt au refuzat să recunoască hotărârile Sinodului de la Calcedon (451) și astfel s-a format Biserica mono-fizită sau coptă sau necalcedoniană. În această situație scaunul de la Alexandria a fost disputat de ortodocșii necalcedonieni. Până la urmă apar doi episcopi în Alexandria, acesta fiind primul semn al schismei.

Biserica necalcedoniană a câștigat teren, încât ortodocșii au devenit o minoritate. Ortodocșii au fost numiți de necalcedonieni melkiți, adică oameni ai împăratului. Din punct de vedere lingvistic, calcedonienii ortodocși foloseau

¹ Cu toate acestea numărul comunităților creștine crește, astfel că la sfârșitul secolului III numărul lor era de 50, dintre care 40 erau centre episcopale, în acest secol Alexandria devenind cel mai important centru creștin

în cult limba greacă, iar necalcedonieni foloseau limba coptă, din acest punct de vedere ortodocșii erau străini. În secolele XVII–XVIII situația Patriarhiei s-a înrăutățit atât de mult încât patriarhii rezidau la Constantinopol.

Autoritatea lor a scăzut mult și „sunt în bună măsură dependenți de fapt, dacă nu și de drept, de colegul lor din capitală și nu vor adopta decât rareori, cel puțin în chestiuni de interes general, o atitudine diferită cu a acestuia”².

În prima jumătate a secolului XIX Egiptul încearcă să se elibereze de dominația turcă. Lupta este inițiată de guvernatorul Mehmet Ali, care era de origine albanez. Acesta încearcă să scoată Egiptul de sub dominația turcească prin două războaie între 1832–1833 și 1839–1841. Dar în urma tratatului încheiat la 13 iulie 1840 între Poartă, Anglia, Rusia și Prusia, el este obligat să recunoască suzeranitatea sultanului. Obține în schimb autonomia Egiptului și dreptul de a întemeia o nouă dinastie.³

Dându-și seama că este necesară colaborarea cu europenii, acordă creștinilor oarecare drepturi, coptilor mai multe iar ortodocșilor, care erau în majoritate greci, mai puține.

La 1845 Patriarhia de Alexandria avea doar 1750 de credincioși, în majoritate greci, un patriarh, un episcop și 50 de clerici aproape toți călugări⁴.

Credincioșii ortodocși aveau 10 biserici și două mănăstiri. Ortodocșii au fost sprijiniți material de Rusia și de Țările Române, unde Patriarhia avea moșiile mănăstirilor închinată, pentru care au avut procese cu călugării din mănăstirea Sfânta Ecaterina din Muntele Sinai și cu Patriarhia Ecumenică de Constantinopol. Cele două mănăstiri ale Patriarhiei se aflau una la Cairo și alta la Alexandria.

Sub urmașii lui Mehmet Ali: Abas I (1849–1854), Said (1854–1863), Ismail Pașa (1863–1878), creștinii ortodocși s-au bucurat de libertate. Ismail Pașa ia titlul de „Kediv”, adică Vicerege, iar Egiptul cunoaște sub el o adevărată înflorire. Aceasta și datorită faptului că în 1869 s-a inaugurat deschiderea Canalului de Suez, construit sub conducerea francezului Ferdinand de Lesseps (1805–1894), scurtându-se calea maritimă între țările Europei Occidentale și țările Asiei, îndeosebi ale Extremului Orient.

În timpul Kediv-ului Mohamed Tewfik (1879–1892) Anglia ocupă Egiptul în septembrie 1882, prin amiralul Seymour și îl supune vasalității sale. Creștinii s-au bucurat și sub urmașul acestuia Abbas al II-lea Hilmi (1892–1912) de liberate.

Prevederile Hatti-Șerifului de la Ghul-Hane dat de sultanul Abdul Medgid (1839–1869) la 3 noiembrie 1839 și ale edictului Hatti-Hamayium din 2 martie 1856, în care se prevedea respectarea libertății, a persoanei și a bunurilor

² Jean Meyendoff, „Biserica Ortodoxă ieri și azi”, Editura Anastasia, București, 1995 p. 87.

³ Adrian N. Popescu, „Situația creștinilor ortodocși din Imperiul Otoman în secolul al XIX-lea” în revista „Studii Teologice”, 1955, nr. 7-8, p. 461

⁴ Ion Rămureanu, „Istoria Bisericească Universală” vol. II, Ed. IBMBOR, București, 1993, p. 445.

creștinilor, s-au aplicat mai corect în Egipt. Pentru că această țară era la periferia Imperiului Otoman, turcii doreau ca aici să fie liniște și pace.

Am văzut că situația Patriarhiei era foarte grea, dar în veacul al XIX-lea Patriarhia Alexandriei intră într-o perioadă nouă. Deși avea de luptat cu multe greutăți, ea reușește totuși să se dezvolte simțitor datorită creșterii comunităților grecești prin emigrația, în prima jumătate a secolului, grecilor și arabilor ortodocși. Ei se organizează și ajung să întemeieze adevărate colonii ortodoxe la Alexandria, Cairo, Mansura, Port-Said, Senz. Comunitățile grecești din Egipt s-au organizat în 1843 și au ales ca președinte pe Mihail Tositas, care a contribuit cu sume mari la zidirea unei biserici, a trei școli și a altor opere de folos obșteșc⁵.

A doua jumătate a secolului XIX reprezintă de asemenea un progres. A crescut numărul comunități-lor creștine, s-au construit biserici și mănăstiri, așezăminte filantropice și culturale, se înființează o tipografie, se pregătește mai bine clerul, se inițiază o frumoasă mișcare teologică în jurul revistelor teologice.

Patriarhul Sofronie (1840–1899) întemeiază o școală, o biserică și un spital grecesc la Alexandria. În timpul său numărul comunităților ortodoxe crește ajungând la 34, iar numărul credincioșilor era de 50 de mii.

Urmașul său Fotie (1899–1925) contribuie la apariția revistei teologice „Ecclesiasticos faros” („Farul bisericesc”). În timpul său iau ființă noi eparhii, numărul lor ajungând la 6, astfel fiind posibilă existența unui Sinod.⁶

3. Patriarhia Antiohiei

Antiohia Siriei a fost întemeiată în anul 300 î.Hr. de către regele Seleucos Nicator, devenind apoi capitala regatului sirian al Seleucizilor. A fost unul dintre cele mai însemnate centre economice, politice și culturale ale antichității, păstrându-și acest întreit rol și după ce Siria a fost cucerită de romani în 64 î.Hr. Biserica Antiohiei a fost întemeiată înainte de anul 50 d.Hr. Aici s-a dat denumirea de creștini urmașilor lui Hristos (Fapte 11, 26) pentru prima oară. Antiohia a devenit cel mai important centru creștin din perioada apostolică, după Ierusalim. Prin canonul 6 al Sinodului I Ecumenic, de la Niceea (325), s-a recunoscut episcopilor din Roma, Alexandria și Antiohia o autoritate mitropolitană față de ceilalți episcopi din Italia, Egipt sau Siria, iar prin canonul 28 al Sinodului IV Ecumenic, de la Calcedon (451), Antiohiei i s-a recunoscut jurisdicția asupra Siriei, Feniciei și Arabiei.⁷

În secolul III se întemeiază aici o însemnată școală teologică, care folosea metoda istorico-literală în interpretarea Sfintei Scripturi. Cei mai importanți reprezentanți sunt: Lucian de Samosata, Diodor din Tars, Teodor de Mopsuestia,

⁵ Ioan Constantinescu, Patriarhia Alexandriei, rev. Mitropolia Moldovei și Sucevei, 1959, nr. 5-6, p. 381

⁶ Ion Rămureanu, op. cit. p. 446

⁷ Idem, p. 462

Teodoret din Cir. Cel mai reprezentant pentru Școala din Antiohia a fost însă Sfântul Ioan Gură de Aur, care în 397 devine Patriarh la Constantinopol.⁸

La sfârșitul secolului XIII patriarhii au părăsit Antiohia stabilindu-și reședința în diverse orașe, iar în anul 1342 patriarhul Ignatie II a stabilit reședința Patriarhiei la Damasc, unde se află și astăzi. În 1517 Antiohia a fost cucerită de turci. Soarta Patriarhiei a devenit și mai grea căci „la lipsurile materiale se adaugă impozite și legi privitoare la ortodocși, abuzurile autorității turcești, iar din secolul al XVII-lea se adaugă și propaganda misionarilor catolici”⁹.

Condițiile grele de viață și lipsurile materiale au silit pe ocupanții scaunului patriarhal să facă mai multe călătorii în Țările Române și în Rusia pentru a strânge ajutoare.

În anul 1751 a fost închinată Patriarhiei de Antiohia mănăstirea Popăuți din Botoșani. Din acest an ea a fost cărmuită de egumeni trimiși de Patriarhia din Antiohia, dintre care unii au și fost înmormântați aici. În anul 1835 mănăstirea avea un venit anual de 24.500 lei, dintre care 5.000 lei erau trimiși Patriarhiei. În 8 decembrie 1746 a fost închinată Patriarhiei mănăstirea Sfântul Spiridon Vechi din București. Până în 1863, când s-a făcut secularizarea averilor mănăstirești, cele două mănăstiri închinată au dobândit mai multe proprietăți. Mănăstirea Sfântul Spiridon avea două proprietăți funciare în județul Ilfov, hanul Sfântul Spiridon și 20 de prăvălii în București. Mănăstirea Popăuți avea trei proprietăți funciare în județul Vaslui și 8 pogoane de vie la Nicorești. Între anii 1848–1854 Patriarhia Antiohiei a avut un venit de 36.350 de piaștrii valahi în Țara Românească și 153.185 piaștrii în Moldova, deci în total 189.533 piaștrii¹⁰.

În ceea ce privește patriarhii, aceștia au fost în secolele XVI și XVII sirieni. Dar la 1728 Patriarhia de Constantinopol a impus numai alegerea unor patriarhi greci, ceea ce a produs mari tensiuni între greci și arabi. În secolul XIX patriarhul și episcopii erau greci, deși numărul credincioșilor greci era doar de câteva sute, marea majoritate a credincioșilor fiind arabi. Bisericii lor, doar grecii au încercat să-i impună un patriarh sirian. Lor li s-a răspuns că există două motive pentru care acest lucru nu este posibil, primul motiv este că printre arabi nu se găsește un patriarh pregătit, iar al doilea că un arab n-ar face față cererii Porții, obișnuită să trateze cu un grec. În consecință, grecii aleg în 1894 ca patriarh pe Spiridon (1894–1898), grec de origine. Această alegere a întâmpinat o vie opoziție din partea arabilor care au ieșit din catedrală atunci când patriarhul trebuia să intre. Spiridon a fost depus în 1898, iar la începutul anului 1899 a fost ales primul

⁸ Din sumarele date expuse aici, se vede că patriarhatul apostolic al Antiohiei a avut un rol de seamă în istoria Bisericii creștine din primele veacuri. Cu vremea, însă, din pricina împrejurărilor politice, rolul Antiohiei în viața Ortodoxiei a fost tot mai scăzut. Au urmat perioade grele atât pentru cler, cât și pentru credincioși. Scaunul patriarhal rămânea perioade îndelungate fără cărmuitorul său.

⁹ Preot prof.dr. Mircea Pacurariu, Legaturile Tarilor Române cu Patriarhia Antiohiei, rev. Studii Teologice, 1964, nr. 9-10, p. 595

¹⁰ Idem, p.614

patriarh de origine siriană Meletie Dumani (1899–1906). Acesta n-a fost recunoscut de Patriarhiile de Constantinopol, Alexandria și Ierusalim.¹¹

4. Patriarhia Ierusalimului

Biserica Ierusalimului a ocupat întotdeauna o poziție specială în sânul creștinismului, pentru că ea este mama tuturor Bisericilor creștine din lume. Aici au avut loc toate evenimentele importante din istoria mântuirii, de aceea Ierusalimul este orașul de suflet al tuturor creștinilor.¹²

Pe teritoriul Palestinei, și în mod special pe teritoriul orașului Ierusalim, se află sanctuare religioase de care sunt interesate trei religii: cea creștină, cea mozaică și cea musulmană. Aceste sanctuare formează locuri de pelerinaje pentru credincioșii proprii.

În decursul istoriei aceste sanctuare au fost revendicate de credincioșii religiilor respective, făcându-se astfel pricină de tulburări și lupte. În cadrul creștinismului confesiunile ortodoxă, catolică și protestantă și-au arătat interesul pentru Locurile Sfinte.

Pe pământul Palestinei s-au format încă din veacul al II-lea mici comunități monastice. Datorită afluenței de creștini s-a ajuns la dorința de a se transforma Locurile Sfinte în centre de răspândire a creștinismului. De aceea s-au organizat o serie de școli după modelul celor păgâne. Sfânta împărăteasă Elena a venit în 326 la Ierusalim și a supravegheat zidirea a trei biserici: una pe mormântul lui Hristos, numită „Biserica Învierii”; alta pe Golgota, numită „Biserica Crucii” și a treia lângă „Biserica Învierii”, numită la început „Bazilica Patimilor” iar mai târziu „Biserica Sfântului Constantin”.¹³

În 330 Sfântul Hariton a întemeiat pe malurile Iordanului „Lavra Palestiniană” și, într-un loc pustiu în care se spune că ar fi postit Hristos 40 de zile, „Lavra lui Luca”. Iar Sfântul Ilarion înființează prima mare mănăstire aproape de Ierusalim în 328.

În secolul al IV-lea, în jurul bisericii Sfântul Mormânt și a bazilicii Patimilor s-au așezat călugării care au format sâmburele organizației ce va fi cunoscută în istorie cu numele „Frăția Sfântului Mormânt”.

Viața monastică și învățământul teologic luaseră avânt pe teritoriul Țării Sfinte, când în 638 Ierusalimul cade sub stăpânire arabă, fiind cucerit de califul Omar Hattap.¹⁴ Cu toate acestea, în timpul stăpânirii arabe viața bisericească ia un avânt extraordinar. Și un exemplu în acest sens este opera teologică a

¹¹ Cairns E. Earle, *Creștinismul de-a lungul secolelor. O istorie a Bisericii creștine*, Editura Cartea creștină, Oradea, 1997, p. 243

¹² De-a lungul istoriei, Palestina și Ierusalimul au suferit numeroase dominații și ocupații: persane, arabe, turcești și creștine. Biserica Ierusalimului, dată fiind importanța sa, a fost ridicată la rangul de patriarhie prin canonul 28 al Sinodului IV Ecumenic de la Calcedon, din 451.

¹³ Ion Rămureanu, op. cit. p. 450

¹⁴ Jean delumeau religiile lumii, Editura Humanitas, București, 1993, p. 271

Sfântului Ioan Damaschin. După stăpânirea arabă, Ierusalimul a fost condus 200 de ani de cruciații latini, care au venit în mai multe rânduri (1099–1291–1292). Odată cu venirea latinilor începe lungă luptă pentru Locurile Sfinte. Latini au înlăturat „Frăția Sfântului Mormânt”, pe călugării greci din Biserica Sfântului Mormânt și chiar pe patriarhul ortodox, pe care l-au înlocuit cu unul latin. În 1291 stăpânirea latină i-a sfârșit, iar călugării greci își reocupă vechile poziții, de pe care fuseseră alungați în urmă cu 200 de ani. În Ierusalim rămân doar câțiva călugări franciscani care vor fi sprijiniți încontinuu de statele catolice. Poziția lor a fost consolidată abia în 1535 când Franța izbuteste să încheie o convenție cu Imperiul Otoman, prin care i se recunoaște privilegiul de protectoare a creștinilor catolici din Imperiu. Acest gen de privilegii sunt cunoscute în dreptul inter-național sub numele de capitulațiuni.

„Capitulațiunile reprezintă o serie de diplome imperiale, hrisoave și privilegii eliberate de către Poartă diferitelor popoare europene, prin care supușii acestora căpătau dreptul de a intra fără piedică în țările mahomedane, pentru a se ocupa de afacerile lor sau de săvârșirea serviciilor religioase. Ele se deosebesc de tratate prin aceea că nu se bazează pe reciprocitate, nu iau în discuție chestiunile care ar interesa ambele părți și nu sunt întărite pe baza foloaselor și cedărilor reciproce. Dimpotrivă, ele reprezintă niște privilegii acordate unilateral și, din această cauză, guvernele corespunzătoare pot să le retragă oricând. Și într-adevăr, la diferite date Poarta desființa privilegiile acordate vreunui popor, prin faptul că le acorda și altora sau le desființa cu totul interzicând folosirea lor ulterioară. Caracterul aparte al capitulațiunilor le transformă într-un izvor nesecat de certuri și de plângeri din partea ambasadorilor și provocau un schimb abundent de note și firmane care erau înnoite la fiecare început de nouă domnie”¹⁵.

Capitulațiunile erau de fapt niște concesiuni prin care suveranitatea otomană făcea un adevărat act de capitulare. A permite ca o categorie dintre supușii unui stat să fie protejați de către un altul era o capitulare de la suveranitatea deplină a statului. Dar este adevărat că, Imperiul Otoman n-a respectat totdeauna capitulațiunile, de aceea ele au fost mereu reînnoite.¹⁶

După războiul ruso-turc din 1787–1791, prin pacea de la Iași din 1791 s-a recunoscut formal Rusiei dreptul de a proteja creștinii din întregul Orient, nu numai din Turcia. De la această dată influența Rusiei asupra Locurilor Sfinte din Orient începe să o depășească pe cea a Franței. În timp ce influența Rusiei crește tot mai mult, crește și numărul pelerinilor ruși la Sfântul Mormânt, astfel că, în 1819 sute de credincioși ruși vizitau Sfântul Mormânt. De aceea, în același an, Rusia și-a deschis un consulat la Ierusalim. În 1840 s-a încheiat la Londra un tratat între Anglia, Rusia, Prusia și Austria, pe de o parte, și Turcia

¹⁵ Preot prof. dr. Liviu Stan, Problema Locurilor Sfinte din Palestina, rev. Ortodoxia, 1952, nr. 1, p. 16

¹⁶ Pentru a-și menține pozițiile la Locurile Sfinte, creștinii ortodocși au avut de luptat veacuri întregi cu stăpânirea turcească, care s-a instalat în 1520, și cu catolicii sprijiniți de Veneția și Franța, iar din secolul al XIX-lea cu misiunile protestante

pe de altă parte, pentru a reglementa situația Egiptului și a Palestinei. Austria cere, ca împreună cu Anglia, să ia Ierusalimul sub protecția sa, însă Anglia propune ca toate cele patru state să ia sub protecția lor pe creștinii din Ierusalim și să adopte un statut internațional al Ierusalimului, și propune ca:

Pelerinii creștini la Locurile Sfinte să fie scutiți de orice taxă sau impozit.

Aceștia să depindă exclusiv de consulii sau ambasadorii creștini din Imperiul Otoman.

Locurile Sfinte trec sub stăpânirea comună a puterilor europene în următoarele condiții:

Se răscumpără de la deținătorii lor.

În Sion se stabilește o armată de câte 60 de soldați ai fiecăreia dintre cele trei puteri.

Colina Morea se ocupă de către armata otomană.

Creștinii vor forma patru comunități: latină, greacă, armeană și protestantă.

Să se desemneze trei guvernatori: unul pentru latini desemnat alternativ de Franța și Austria, altul pentru greci și armeni desemnat de Rusia și ultimul pentru protestanți desemnat alternativ de Anglia și Prusia.¹⁷

Propuneri asemănătoare face și Rusia în 1841, dar statele implicate nu pot cădea de acord. Astfel că Rusia obține singură o înțelegere cu Turcia. Ea obține la 8 septembrie 1841 un firman prin care se dispunea închiderea școlilor latine din Palestina, pentru că făceau prozelitism. Iar printr-un al doilea firman obține dreptul în virtutea căruia doar călugării greci puteau repara biserica Sfântului Mormânt.¹⁸

În secolul XIX Bisericele Protestante și cea Catolică încep o puternică acțiune prozelitistă. Dacă în 1830 aproximativ 90% din creștini erau ortodocși, la sfârșitul secolului XIX doar 30% mai erau ortodocși. Patriarhia Ierusalimului se afla într-o situație materială deosebit de grea, de aceea patriarhii rezidau de obicei la Constantinopol. Patriarhia a fost susținută în decursul secolului XIX de Rusia.

Patriarhul Kiril rezidă până în anul 1860 la Constantinopol, iar în 1855, cu sprijin financiar rusesc, pune bazele unui Seminar teologic la mănăstirea Sfânta Cruce.

Situația Bisericilor Ortodoxe în secolul al XIX-lea

Din datele expuse până acum ne putem da seama că secolul al XIX-lea este un secol în care s-au operat importante schimbări în sânul Bisericii Ortodoxe.

¹⁷ Eugen Drăgoi, *Istoria Bisericească Universală*, Editura Historica, București, 2001, p. 125

¹⁸ Însă cu toate hotărârile și drepturile acordate călugărilor ortodocși, incidentele între călugării ortodocși ai „Frăției Sfântului Mormânt” și călugării catolici au continuat pe tot parcursul secolului al XIX-lea.

Situația celor patru Patriarhii istorice s-a schimbat radical.¹⁹ Sistemul millet-ului ortodox, introdus de sultanul Mahomed II, care a numit pe patriarhul Constantinopolului etnarh, adică conducător religios al tuturor ortodocșilor din Imperiul Otoman, a conferit Patriarhiei de Constantinopol o jurisdicție largă, iar patriarhului o putere foarte mare, el devenind „conducător al națiunii creștine”²⁰. Astfel, patriarhul va impune în toate țările ortodoxe ierarhi de origine greacă, încât creștinismul răsăritean a ajuns să fie confundat cu elenismul. Când țările din Balcani se vor ridica la luptă împotriva Imperiului Otoman, ele vor lupta, totodată, și împotriva naționalismului grec, și obținând independența statală o vor obține și pe cea bisericească. De aceea la sfârșitul secolului al XIX-lea Patriarhia de Constantinopol pierduse jurisdicția asupra: Greciei, Serbiei, României, Tesaliei și a unei părți a Ciprului. Tot acum, datorită faptului că și-au înființat un exarhat, bulgarii vor fi acuzați de filetism, iar Biserica bulgară va fi declarată schismatică de către patriarh. Prin ieșirea Bisericilor din Balcani de sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice, autoritatea acesteia s-a restrâns foarte mult, iar situația ei materială s-a îngreunat, știut fiind faptul că ea a fost susținută de Bisericile din Țările Române.²¹

În ceea ce le privește pe celelalte trei Patriarhii orientale de Alexandria, Antiohia și Ierusalim, pentru ele secolul al XIX-lea este un secol de refacere. Dacă până în secolul al XIX-lea majoritatea patriarhilor au rezidat la Constantinopol și au făcut călătorii oboșitoare în Țările Române și în Rusia pentru ajutoare, începând cu acest secolul, patriarhii se vor stabili în orașele de reședință. Ei încep acum să reorganizeze viața bisericească, clădesc biserici, deschid școli și ca urmare crește numărul parohiilor ortodoxe, cele trei Patriarhii ajungând la sfârșitul secolului al XIX-lea la o adevărată înflorire.

În secolul al XIX-lea importanța Bisericii ruse a crescut, ea fusese ridicată din anul 1589 la rang de Patriarhie și forma împreună cu Patriarhiile istorice așa-numita Pentarhie. După cucerirea otomană a Balcanilor, Rusia a rămas singura țară ortodoxă deplin independentă, de aceea ea se va „considera de atunci încolo predestinată salvării Ortodoxiei”²². De aceea ea a susținut material Patriarhiile istorice, a ajutat statele balcanice să-și dobândească independența statală și bisericească și a fost singura Biserică Ortodoxă care a făcut misiune externă.

Misiunile rusești au ajuns în China, Japonia, Coreea, Alaska, Insulele Aleutine și Kurile. Pentru succesul misiunilor s-au tradus Biblia și celelalte cărți de cult în limba diverselor populații convertite: chineză, japoneză, aletină, tătară, iacută, etc.²³

¹⁹ Dacă până în secolul al XIX-lea Patriarhia Constantinopolului a fost cea care a avut jurisdicția cea mai întinsă, acum ea începe să piardă autoritatea pe care o avea în țările din Balcani.

²⁰ Jean Meyendorff, *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, op.cit. p. 74

²¹ Eugen Drăgoi, op.cit. p. 128

²² Olivier Clément, „Adevăr și libertate. Ortodoxia în contemporaneitate”, op.cit. p. 119

²³ Eugen Drăgoi, op.cit. p. 143

Pe tărâm teologic, în secolul al XIX-lea apare în Rusia marea filozofie religioasă, explicată de Gheorghe Florovski prin întoarcerea la izvoarele Sfinților Părinți.

Istoria bisericească a țărilor din Balcani nu poate fi studiată independent de istoria lor statală. La începutul secolului al XIX-lea statele din Balcani se aflau sub dominație turcească. Se constată acum o trezire a conștiinței naționale la popoarele asuprite și acestea se ridică pe rând la luptă împotriva dușmanului comun.

Primul popor care se ridică la luptă este poporul sârb, în anul 1804. Sârbii obțin independența în anul 1829, iar după obținerea independenței au loc în Serbia o serie de schimbări radicale. Încă din timpul stăpânirii otomane sârbii au obținut progrese evidente în domeniul instrucției: au dezvoltat rețeaua de școli în mediul rural și urban și au pus bazele învățământului superior. Pe plan bisericesc se realizează de asemenea progrese, se înlocuiește ierarhia greacă cu o ierarhie sârbă, în 1836 se deschide un institut teologic la Belgrad, se înființează tiparnițe sârbești pentru cărți și reviste și se organizează biblioteci mănăstirești pe lângă mănăstiri și parohii. În ceea ce privește organizarea bisericească, Biserica Sârbă cuprindea cinci episcopii la: Belgrad, Ujițe, Sabat, Timoc și Niș.²⁴

Al doilea stat care s-a ridicat la luptă împotriva Imperiului Otoman și și-a câștigat independența este Grecia. Grecia își declară autonomia bisericească în anul 1834 și ea este recunoscută de Patriarhia Ecumenică în 1850. După obținerea autocefaliei, Biserica Greciei ajunge repede la o situație înfloritoare. Se votează legea pentru înființarea unui Sinod după modelul Sinodului rusesc. Crește numărul eparhiilor din Biserica Greacă prin anexarea Insulelor Ionice la Grecia în 1864 și prin unirea în 1878 a Tesaliei și Epirului de Sud cu Grecia. Astfel la sfârșitul secolului al XIX-lea Biserica Greacă cuprindea 40 de eparhii împărțite astfel: o mitropolie cu reședința la Atena, 17 arhiepiscopii și 22 de episcopii.²⁵

Dintre țările ortodoxe ocupate, Bulgaria se afla în situația cea mai grea. Întreaga ierarhie bisericească era grecească, bulgarii n-aveau școli în limba națională și cărți în limba proprie. Datorită situației grele mulți bulgari au emigrat în Țările Romane.²⁶ Pe teritoriul Țărilor Române s-au tipărit numeroase lucrări în limba bulgară: abecedare, cărți bisericești și istorice și tot aici s-a dezvoltat și presa bulgară. Dar, cel mai important eveniment este tipărirea în 1828 a Noului Testament în limba bulgară, din inițiativa și cu ajutorul mitropolitului Ungrovlahiei Grigorie al IV-lea Dascălul.

Deși declarată în 1872 schismatică, Biserica Bulgariei a înregistrat în decursul secolului al XIX-lea un real progres. S-au tipărit Biblia și celelalte cărți de cult în

²⁴ Ion Rămureanu, op.cit. p. 461

²⁵ Idem, p. 462

²⁶ Acest lucru a fost foarte important, căci pe acest teritoriu bulgarii au pregătit eliberarea lor națională, fie prin tipărituri, fie prin comitetele revoluționare pe care le-au înființat.

limba bulgară, s-a dezvoltat învățământul de toate gradele, iar în 1874 s-a deschis la Târnovo o școală teologică, urmată în 1878 de o alta deschisă la Samokov.²⁷

Trebuie să remarcăm faptul că secolul al XIX-lea a fost un secol în care s-au întărit legăturile între popoarele creștine. Fie că este vorba de legături culturale, bisericești sau politice, ele au apropiat și mai mult popoarele asuprite. Spiritul de solidaritate și compasiune, care erau dominante în epocă au îndemnat popoarele să se întrajutoreze și doar împreună au reușit popoarele ortodoxe să înlăture jugul otoman.

În ceea ce privește Bisericile Ortodoxe din Albania, Polonia și Cehia și Slovacia, state în care Ortodoxia este în minoritate, și ele au făcut progrese. Deși Ortodoxia era în minoritate și a fost persecutată timp de secole în Polonia și Cehia și Slovacia, ea totuși a supraviețuit.

În Albania numărul creștinilor ortodocși era în secolul al XIX-lea de aproximativ 180000, în timp ce mahomedani erau circa 550000, iar catolici 85000. Existau biserici ortodoxe la Voskopoie, Vithcuc, Korița, clericii superiori erau în totalitate greci, iar limba de cult era greaca. Biserica Ortodoxă Albaneză era organizată în patru mitropolii la Korița, Berat, Argyrocastro și Durazzo.

Între anii 1793–1795 Polonia a fost dezmembrată complet și anexată la Rusia, Prusia și Austria. În teritoriile alipite Rusiei ortodoxii au avut o situație bună și mulți credincioși uniți au revenit în sânul Ortodoxiei, pe când în teritoriile anexate Prusiei și Austriei, unirea de la Brest-Litovsk n-a putut fi părăsită, iar ortodoxii au fost supuși propagandei catolice.²⁸

Biserica Cehiei și Slovaciei s-a apropiat în secolul al XIX-lea de Rusia ortodoxă. Datorită acestei apropieri creștinii de aici și-au putut afla adevăratele origini.

Biserica Georgiei a fost supusă în decursul întregului secol al XIX-lea Sfântului Sinod al Bisericii Ruse.

Biserica Finlandei a fost și ea supusă în secolul al XIX-lea Bisericii Rusiei. Din 1892 se înființează la Vâbog o arhiepiscopie. Deși în Finlanda n-au existat școli superioare de teologie, au existat școli primare în fiecare parohie. S-au înființat asociații misionare și cu rol de asistență socială.²⁹

Ultima Biserică Ortodoxă cercetată este vechea Arhiepiscopie autocefală a Ciprului. Ciprul a fost ocupat în secolul al XIX-lea până în 1878 de Turcia, iar din acel an a trecut sub dominația Marii Britanii. Sub ocupație turcească Biserica a avut mult de suferit. Totuși arhiepiscopii au reușit să zidească și să refacă mănăstiri și biserici și chiar să înființeze în incinta mănăstirii Machera o școală de teologie. Sub dominația Marii Britanii Biserica a putut să se dezvolte nestânjenită.³⁰

Din datele expuse am putut constata că secolul al XIX-lea a fost un secol de lupte și sacrificii în urma cărora majoritatea popoarelor ortodoxe și-au dobândit

²⁷ Ion Rămureanu, op.cit. p. 463

²⁸ Jean Delumeau, *Religiile Lumii*, op.cit., p. 293

²⁹ Idem, p. 291

³⁰ Ibidem, p. 293

independența. Este totodată un secol de refacere și înflorire pe tărâm teologic și cultural religios al Bisericii Ortodoxe. Secolul al XIX-lea este un secol reprezentativ și pentru istoria dialogului ecumenic. Acum va fi inițiat dialogul cu anglicanii, în epocă vehiculându-se chiar și ideea înființării unei Biserici Ortodoxe Occidentale. Ceea ce se reușește în secolul al XIX-lea este recunoașterea de ambele părți a Sfintei Scripturi, a Simbolului apostolic și a celui niceo-constantinopolitan, precum și a celor două Taine: Botezul și Euharistia, alături de episcopat. Iar din 1899 începe între ierarhii de la Constantinopol și Canterbury o corespondență oficială regulată, care urmează și în secolul al XX-lea.

În ceea ce privește dialogul cu Biserica Romano-Catolică, în acest secol se înregistrează ultimele încercări de unire. Papa Pius al IX-lea invită ortodocșii la unire prin enciclica „Ad Orientales, in Suprema Petri Sede”. Lui îi răspunde patriarhul ecumenic Antim VI printr-o scrisoare care este o încununare a Teologiei ortodoxe. În scrisoare patriarhul realizează o confruntare a celor două doctrine și face apologia Ortodoxiei. Răspunsul patriarhului este foarte important, el devenind unul dintre monumentele Tradiției Bisericii Ortodoxe.

Odată cu înființarea Bisericilor naționale s-a vehiculat în vremea aceea ideea că unitatea Ortodoxiei a fost spartă. A existat în epocă temerea că dacă ortodocșii nu mai au un singur conducător, ci fiecare Biserică locală are unul, Ortodoxia ar putea fi foarte ușor falsificată. Acest lucru nu s-a întâmplat de vreme ce eclesiologia ortodoxă este o „eclesiologie a comuniunii”³¹

Oliver Clément definește astfel esența Ortodoxiei: „Grupată în jurul episcopului său, Biserica locală constituie manifestarea deplină a Bisericii universale cu condiția de a fi în comuniune cu toate celelalte, în unitatea credinței și a potirului, atestată de «succesiunea apostolică» și sinodalitatea episcopilor”³².

Deci, atâta timp cât este păstrată unitatea credinței, în sensul adevărului, continuității și plenitudinii, Biserica locală este Biserica universală într-un anumit loc. De aceea, atât de diferite prin așezare geografică, limbă, obiceiuri și tradiții, Bisericile Ortodoxe formează o unitate de necontestat.

³¹ Olivier Clément, op.cit. p. 119

³² Idem, p. 121